

Sağlık bilimleri yüksekokulu öğrencilerinin iletişim becerileri düzeyleri ve ilişkili değişkenlerin belirlenmesi

Nurten Elkin, Funda Karadağlı, A.Yüksel Barut

İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Yüksekokulu, İstanbul

Özet

Amaç: Araştırma, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu öğrencilerinin iletişim becerileri düzeylerini ve ilişkili değişkenleri belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır. **Materyal ve Metot:** Araştırmanın evrenini, İstanbul'da bulunan bir özel üniversitenin Sağlık Bilimleri Yüksekokulu'nda öğrenim gören 1116 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada örneklem seçimine gidilmeksizin çalışmaya katılmayı kabul eden 615 öğrenci çalışma kapsamına alınmıştır. Verilerin toplanmasında, Bilgi Formu ve İletişim Becerileri Ölçeği kullanılmıştır. Veriler SPSS programı ile değerlendirilmiştir. **Bulgular:** Araştırma bulgularına göre; iletişim becerileri ölçeği puan ortalaması 156.1 ± 13.5 bulunmuştur. Öğrencilerin sosyodemografik özellikleri ile iletişim becerileri ölçeği ve alt boyutlarının puan ortalamaları ilişkisi değerlendirildiğinde; kadınlarda, odyoloji bölümünde okuyanlarda ve iletişim ile ilgili teorik eğitim alanlarda davranışsal alt boyutu puan ortalaması daha yüksek bulunmuştur ($p < 0.05$). Baba eğitim düzeyi okuryazar olan öğrencilerin iletişim becerileri ölçeği puan ortalaması daha yüksek bulunmuştur ($p < 0.05$). **Sonuç:** Araştırma sonucunda iletişim becerileri puan ortalaması orta düzeyde olduğu saptanmış olup, iletişim becerilerinin daha da geliştirilebilmesi için Sağlık Bilimleri Yüksekokulunun tüm bölümlerinde iletişim becerileri ile ilgili derslere daha fazla yer verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: iletişim, iletişim becerileri düzeyi, sağlık bilimleri

Determining the levels of communication skills and relevant variables in the students of college of health sciences

Abstract

Objectives: This study was descriptively conducted in order to determine Colleges of Health Sciences students' level of communication skills and influencing factors. **Methods:** The population of the study comprised all of the students of a private Health Sciences Colleges in İstanbul (n=1116). In the study, except sampling, a number of 615 students who agreed to participate was included in the study. Data was collected from the "Knowledge Form" and "Communication Skills Scale". Data was analyzed with SPSS for statistics.

Yazının geliş tarihi: 16.02.2016 **Yazının kabul tarihi:** 11.05.2016

Yazışma Adresi: Yrd. Doç. Dr. Nurten ELKİN. Cihangir mah. Şehit Jandarma Komando Er Hakan Öner Sk. No:1 Avcılar/ İstanbul Tlf: 0212 4227000/416, E-posta:nelkin@gelisim.edu.tr

Results: In this research, the mean score of students' Communication Skills Scores was found to be 156.1±13.5. When students' average scores communication skills scale and subscales were compared with the demographic characteristics of students; in female studying in audiology and getting theoretical training related to communication were found to be higher than the average score of behavioral dimensions ($p<0.05$). Father educational level illiterate students' Communication Skills Scale score was found to be higher ($p<0.05$). **Conclusion:** The average score of communication skills of the research is found to be moderate. Overall, it can be suggested that increasing the hours of the communication skill lessons in all the departments of the college might be highly beneficial for the students to improve the communication skills.

Keywords: Communication, communication skills level, health sciences.

Giriş

İletişim, insanların birbirleriyle ilişki kurmalarına izin veren insan etkileşimlerinin ana unsurudur. İletişim, evrensel bir deneyimdir ve insan yaşamında iletişimin yer almadığı bir an, hemen hemen yok gibidir.¹ Türk Dil Kurumuna göre iletişim, duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirim, haberleşme ve komünikasyondur.² Webster, iletişimi, hem bir davranış hem de bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu görüşe göre, iletilmek istenen fikir, duygu, düşünce gibi mesajları gönderen (kaynak) ve bu mesajı alan (alıcı) arasında zihinsel ve fiziksel faaliyetler yer aldığından, iletişim bir süreç olarak tanımlanmaktadır. İletişim farklı kaynaklarda "iki ya da daha çok kişi arasında duygu, düşünce ve fikirlerin karşılıklı olarak iletildiği bir süreç", "herhangi bir işaret yardımıyla duygu, düşünce ve anlamların nakil ya da değiş tokuşu", "bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci" olarak da tanımlanabilmektedir.^{1,3-7} İletişim kültüre, sosyal statüye ve katılımcıların karşılıklı ilişkilerine oldukça bağlıdır. Uyarıcı, kaynak, mesaj, kanal, hedef/alıcı ve geribildirim iletişim sürecinin temel öğeleridir. İdeal olan, alıcının mesajı göndericinin amaçladığı şekilde anlamlandırmasıdır.⁸⁻¹²

Sağlık hizmetinin etkili bir şekilde verilebilmesi; hizmet veren sağlık ekibi üyelerinin iletişim alanında geliştirdiği iletişim becerileriyle orantılıdır. Bu nedenle son yıllarda sağlık çalışanlarının iletişim becerileriyle ilgili birçok çalışma yapılmaktadır. Çalışmalar, sağlık hizmetlerinde kalitenin yükselmesi

açısından sağlık profesyonellerinin hastaların beklentilerini karşılayacak şekilde iletişim kurmalarının, kişilik haklarına saygılı davranmalarının ve güvenilir olmalarının önem taşıdığını göstermektedir.¹³ İletişimdeki eksiklikler, hasta memnuniyetini, hastanın tedaviye uyum sağlamasını ve sağlık harcamalarını olumsuz yönde etkilemektedir.¹⁴ Sağlık mensupları insan ilişkilerinin son derece önemli olduğu bir mesleği icra ettikleri için, duygularını tanıyan, yöneten, kendini motive edebilen dolayısıyla ortamdaki sorunlarla en iyi şekilde mücadele edebilen kişiler olmalıdırlar.¹⁵

Bu çalışma, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu öğrencilerinin iletişim becerileri düzeylerini ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

Araştırma soruları;

-Sağlık Bilimleri Yüksekokulu öğrencilerinin iletişim becerileri hangi düzeydedir?

-Sağlık Bilimleri Yüksekokulu öğrencilerinin iletişim becerileri düzeyleri ile ilişkili faktörler nelerdir?

Gereç ve Yöntem

Kesitsel tipte planlanan bu çalışmanın yapılabilmesi için İstanbul Gelişim Üniversitesi Etik Kurulundan 29.01.2016 tarih ve 2016-5 sayılı yazı ile etik kurul onayı ve çalışmaya katılan öğrencilerden de sözel izin alınmıştır. Araştırmanın evrenini, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Yüksekokulu'nda okuyan tüm öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemeye gidilmeden

evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır (N=1116). Araştırmanın çalışma grubunu araştırmaya katılmayı kabul eden 615 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada evrenin % 55.1'ine ulaşılmıştır.

Araştırmanın verisi, 2015-2016 eğitim öğretim yılı 08-12 Şubat tarihleri arasında, sosyo-demografik özelliklerine ilişkin "Bilgi Formu" ve İletişim Becerileri Ölçeği (İBÖ) kullanılarak toplanmıştır. Veriler, araştırmacılar tarafından, teorik ders bitiminde derse gelen öğrencilere ilgili öğretim üyesinden izin alınarak ve araştırmanın amacı açıklanarak araştırmaya katılmayı kabul eden öğrencilere, sınıf ortamında uygulanmıştır. Veriler, öğrenciler tarafından yaklaşık 20 dakikada doldurulmuştur. Sağlık Bilimleri Yüksekokulu öğrencilerinden 501 kişi, okula gelmeme, formu uygulamak istememe ve anketi yarım bırakma gibi nedenlerle uygulama dışında bırakılmıştır.

Bilgi Formu;

Öğrencilerin kişisel özelliklerini (yaş, cinsiyet, gelir düzeyi algısı, aile yapıları, anne ve babanın eğitim durumları, kardeş sayısı, uzun süre yaşanan yer, şu andaki çalışma durumları ve nerede kaldıklarını) ve okul yaşamlarını (bölüm, sınıf, sosyal etkinliklere katılma durumları, iletişimle ilgili eğitim alma) sorgulamaktadır.

İletişim Becerileri Ölçeği (İBÖ):

İlk olarak Balcı (1996) tarafından geliştirilmiş ve üniversite öğrencilerinin sahip oldukları iletişim beceri düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılmıştır.¹⁶ Her bir boyutu ölçen 15 madde vardır. Maddeler "her zaman (5), genellikle (4), bazen (3), nadiren (2), hiçbir zaman (1) olarak yanıtlanmaktadır. Ölçeğin genelinden alınabilecek en yüksek puan 225, en düşük puan ise 45'tir. Ölçeğin her bir alt boyutundan alınabilecek en yüksek puan 75, en düşük puan ise 15'tir. Hangi alt ölçekteki puan büyük ise, bireyin iletişim becerisi açısından o alt boyutta daha iyi olduğu söylenebilir. Zihinsel alt boyutu yüksek olanlar, "empatik iletişimi", davranışsal alt boyutu yüksek olanlar, "konuşma ve

dinleme becerilerini", duygusal alt boyutu yüksek olanlar ise "iletişim sırasında duygularını iletme becerilerini" daha etkin kullanmaktadırlar. Ölçeğin tamamında puanların yüksekliği, o bireyin iletişim beceri düzeyinin yüksek olduğunu gösterir bir kesme puanı yoktur.¹²⁻¹⁷. İletişim becerileri ölçeğindeki alt boyutlar madde içeriklerine göre; zihinsel, duygusal ve davranışsal olarak adlandırılmıştır.¹⁸ Ölçeğin Cronbach alpha katsayısı, .72'dir. Bu çalışmada ise .71 bulunmuş olup, ölçme aracından elde edilen puanların iç tutarlılık bağlamındaki güvenilirliğinin yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

Verinin analizi bilgisayar ortamında yapılmıştır. Verilerin dağılımında, aritmetik ortalama, standart sapma, minimum, maksimum ve yüzde parametreleri kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Tek Örneklem Kolmogorov Smirnov testi ile test edilmiş ve anlamlılık değerleri 0,05'den küçük olduğu için ileri düzey çözümlenelerde parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Parametrik olmayan testlerden iki bağımsız değişken için Mann-Whitney testi, ikiden fazla bağımsız değişken için Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Çözümleme sonucunda gruplar arasında beliren anlamlı farkın kaynağını belirlemek amacıyla da posthoc test istatistiklerinden Bonferroni testi kullanılmıştır. Çalışmada istatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin 441'inin (%71.7) kadın, 174'ünün (%28.3) erkek ve yaş ortalamasının da 20.9 ± 2.1 olduğu tespit edildi. Öğrencilerin bireysel özelliklerinin dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Öğrencilerin İBÖ puan ortalaması 156.1 ± 13.5 bulunmuştur. İBÖ alt boyutlarının puan ortalamaları ise; Bilişsel İletişim Becerileri, 53.3 ± 5.3 , Davranışsal İletişim Becerileri, 53.4 ± 5.3 , Duygusal İletişim Becerileri ise 49.4 ± 6.2 'dir (Tablo 2).

Tablo 1. Öğrencilerin bireysel özelliklerinin dağılımı (n=615)

	Bireysel Özellikler	n	% / ortalama±ss
Cinsiyet	Kadın	441	71.7
	Erkek	174	28.3
Yaş Ortalaması		615	20.9±2.1
Bölüm	Fizyoterapi	108	17.6
	Hemşirelik	128	20.8
	Beslenme ve Diyetetik	83	13.5
	Sosyal Hizmet	110	17.9
	Çocuk Gelişimi	66	10.7
	Odyoloji	80	13.0
	Sağlık Yönetimi	22	3.6
	Sağlık Kurumları	18	2.9
	İşletmeciliği		
Sınıf	1. sınıf	312	50.7
	2. sınıf	195	31.7
	3. sınıf	108	17.6
Aile Tipi	Çekirdek aile	480	78.1
	Geniş aile	117	19.0
	Parçalanmış aile	18	2.9
Kardeş Sayısı	Tek çocuk	47	7.6
	2 Kardeş	225	36.6
	3 Kardeş	173	28.1
	4 ve üzeri kardeş	170	27.7
Annenin Eğitim Durumu	Okuryazar değil	34	5.5
	Okuryazar	33	5.4
	İlköğretim	252	41.0
	Ortaöğretim	190	30.9
	Yükseköğretim	106	17.2
Babanın Eğitim Durumu	Okuryazar değil	8	1.3
	Okuryazar	21	3.4
	İlköğretim	189	30.7
	Ortaöğretim	215	35.0
	Yükseköğretim	182	29.6
Gelir Düzeyi	Düşük	28	4.5
	Orta	405	65.9
	İyi	182	29.6
Çalışma Durumu	Evet	98	5.9
	Hayır	517	84.1
Sosyal Etkinliklere Katılma Durumu	Evet	204	33.2
	Hayır	411	66.8
İletişim ile İlgili Eğitim Alma Durumu	Evet	213	34.6
	Hayır	402	65.4

Tablo 2: Öğrencilerin İletişim Becerileri Puanları

	En düşük	En yüksek	ortalama±ss
İBÖ (Toplam)	92.0	222.0	156.1±13.5
Bilişsel İletişim Becerileri	30.0	74.0	53.3±5.3
Davranışsal İletişim Becerileri	23.0	75.0	53.4±5.3
Duygusal İletişim Becerileri	32.0	73.0	49.4±6.2

Öğrencilerin bireysel özelliklerine göre iletişim becerileri arasındaki farka ilişkin durumu gösteren bulgular: Cinsiyet ile İBÖ toplam puanı ve üç alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında, kadın

öğrencilerin İBÖ alt boyutlarından davranışsal iletişim becerilerinin puan ortalamalarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (U=-2.47, p=0.01) (Tablo 3).

Tablo 3:Öğrencilerin Bireysel Özellikleri ile İletişim Becerileri Arasındaki İlişki (n=615)

		İBÖ	Bilişsel İBÖ	Duygusal İBÖ	Davranışsal İBÖ
Cinsiyet	Kadın	Sıra Ort. 314.45	Sıra Ort. 314.37	Sıra Ort. 309.19	Sıra Ort. 319.13
	Erkek	291.66	291.86	304.99	279.79
		p=0.15 U=-1.43	p=0.15 U=-1.41	p=0.79 U=-0.26	p=0.01* U=-2.47
Çalışma durumu	Çalışıyor	311.24	321.37	298.97	323.14
	Çalışmıyor	307.39	305.47	309.71	305.13
		p=0.84 U=-0.19	p=0.41 U=-0.81	p=0.58 U=-0.54	p=0.35 U=-0.92
İletişimle ilgili eğitim alma durumu	Evet	320.34	322.54	302.70	330.80
	Hayır	301.46	300.30	310.81	295.92
		p=0.21 U=-1.25	p=0.13 U=-1.48	p=0.59 U=-0.53	p=0.02* U=-2.32

*p<0.05 (Mann Whitney U testi kullanılmıştır)

Eğitim gördükleri bölüme göre İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında, istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunu görmek için Post-Hoc testlerinden Bonferroni testi yapılmıştır. Bonferroni testi sonucu odyoloji bölümünde okuyan öğrencilerin davranışsal iletişim becerileri puan ortalamalarının diğer bölümlerde okuyanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($\chi^2=17.64$, p=0.01). Baba eğitim düzeyi ile İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş olup Bonferroni testi sonucu okuryazar babaların çocuklarında İBÖ puanının yüksek olduğu saptanmıştır ($\chi^2=10.90$, p=0.02) (Tablo 4).

Öğrencilerin iletişim ile ilgili teorik eğitim alma durumu ile İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında ise İBÖ toplam puanı ile zihinsel ve duygusal iletişim becerileri alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı fark olmadığı (p>0.05), davranışsal iletişim becerileri alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır (p<0.05). İletişim ile ilgili teorik eğitim alanların

davranışsal iletişim becerileri puan ortalaması daha yüksek bulunmuştur (U=-2.32, p=0.02). Öğrencilerin sınıf düzeyleri, aile tipi, kardeş sayısı, anne eğitim düzeyi, yaşamının büyük bölümünü geçirdiği yer, kaldığı yer, gelir düzeyi, çalışma durumu ve sosyal etkinliklere katılma durumuna göre İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında ise puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır (p>0.05) (Tablo 3,4).

Tartışma

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin İBÖ puan ortalaması orta düzeyde (156.1±13.5) bulunmuştur. Özdemir'in¹⁸ ebelik ve hemşirelik öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında da puan ortalaması 165.27±15.39 olarak bulunmuştur. Çalışmamızdaki İBÖ puan ortalamasının Korkut'un¹⁹ üç farklı üniversite öğrencisi grubunda yaptığı, Tutuk ve Doğan'ın²⁰ hemşirelik öğrencileri üzerinde, Arifoğlu ve Razi'nin²¹ birinci sınıf hemşirelik öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışma bulgularına göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Öğrencilerin bireysel özellikleri ile iletişim becerileri arasındaki ilişki (n=615)

		İBÖ	Bilişsel İBÖ	Duygusal İBÖ	Davranışsal İBÖ
		Sıra Ort.	Sıra Ort.	Sıra Ort.	Sıra Ort.
Bölüm	Fizyoterapi	274.02	272.73	314.00	261.38
	Hemşirelik	305.14	310.39	281.70	327.67
	Diyetetik ve Beslenme	330.79	325.99	342.53	308.70
	Sosyal Hizmet	300.10	305.64	304.08	286.95
	Çocuk Gelişimi	330.21	294.15	342.83	334.80
	Odyoloji	331.88	333.68	299.26	348.33
	Sağlık Yönetimi	251.98	284.07	256.23	272.75
	Sağlık Kurumları İşletmeciliği	356.31	400.00	298.22	338.81
		p=0.11	p=0.08	p=0.14	*p=0.01
		$\chi^2=11.56$	$\chi^2=12.49$	$\chi^2=10.80$	$\chi^2=17.64$
Sınıf	1.sınıf	309.48	316.63	310.11	304.72
	2.sınıf	315.73	298.10	320.12	324.79
	3.sınıf	289.75	300.94	280.03	287.14
			p=0.46	p=0.46	p=0.16
		$\chi^2=1.53$	$\chi^2=1.51$	$\chi^2=3.63$	$\chi^2=3.34$
Aile Tipi	Çekirdek Aile	314.40	312.83	309.90	317.51
	Geniş Aile	293.60	305.38	300.69	279.62
	Parçalanmış Aile	230.86	296.11	304.86	238.94
		p=0.55	p=0.16	p=0.63	p=0.16
		$\chi^2=4.78$	$\chi^2=7.54$	$\chi^2=0.25$	$\chi^2=7.10$
Kardeş Sayısı	Tek çocuk	308.72	303.71	335.44	270.48
	2 kardeş	298.32	305.89	288.71	305.51
	3 Kardeş	313.41	308.81	308.01	320.99
	4 Kardeş ve Üzeri	315.11	311.15	325.93	308.46
		p=0.77	p=0.99	p=0.13	p=0.38
		$\chi^2=1.10$	$\chi^2=0.11$	$\chi^2=5.52$	$\chi^2=3.07$
Annenin Eğitimi	Okuryazar değil	314.54	324.99	291.24	310.53
	Okuryazar	294.15	303.39	326.42	275.83
	İlköğretim	311.50	312.76	308.13	314.98
	Ortaöğretim	311.85	310.09	304.62	314.90
	Yükseköğretim	294.98	288.92	313.39	288.24
		p=0.90	p=0.77	p=0.93	p=0.54
		$\chi^2=1.00$	$\chi^2=1.76$	$\chi^2=0.82$	$\chi^2=3.08$
Babanın Eğitimi	Okuryazar değil	310.19	317.75	342.25	300.31
	Okuryazar	380.52	366.45	347.40	355.26
	İlköğretim	318.48	320.74	313.50	317.85
	Ortaöğretim	279.46	285.97	284.53	291.14
	Yükseköğretim	322.37	313.62	323.96	312.57
Yaşamını en uzun süre geçirdiği yer	Köy	345.59	331.69	375.58	281.02
	İlçe	289.33	294.53	300.21	285.61
	İl	313.00	311.88	306.03	319.64
		p=0.15	p=0.41	p=0.08	p=0.07
		$\chi^2=3.68$	$\chi^2=1.77$	$\chi^2=5.03$	$\chi^2=5.27$

Tablo 4'ün devamı

Kaldığı yer	Aile ile birlikte	314.64	317.60	299.98	328.57
	Yurtta	290.80	297.15	303.14	286.63
	Arkadaşla evde	311.98	302.55	318.53	294.89
	Diğer	324.10	308.42	344.94	52.64±6.37
		p=0.48 $\chi^2=2.45$	p=0.66 $\chi^2=1.56$	p=0.38 $\chi^2=3.07$	p=0.06 $\chi^2=7.08$
Gelir Düzeyi	Düşük	292.91	319.30	293.88	290.36
	Orta	307.13	310.03	302.43	309.75
	İyi	312.26	301.75	322.58	306.82
		p=0.85 $\chi^2=0.31$	p=0.82 $\chi^2=0.39$	p=0.40 $\chi^2=1.80$	p=0.85 $\chi^2=0.32$

*p<0.05 (Kruskall Wallis testi kullanılmıştır)

Sağlık Bilimleri Yüksekokulundaki tüm bölümler insan ilişkileri üzerine temellenmiş mesleklerdir. Sağlık ekibinin içinde yer alan bu meslek gruplarına ait kişiler, bir yandan sözel ve sözel olmayan iletişim yoluyla bireyin yaşadıklarını anlamaya çalışırken, diğer yandan kendini doğru ifade edebilmeli ve hizmet verirken birey ile etkili bir iletişim kurabilmelidirler. Bireyi ve sorunlarını anlayabilmek, empati ve etkin iletişim ile mümkündür.²⁰ Yapılan araştırmalarda etkin iletişim becerilerini kullanan bireylerin stresle daha iyi baş ettikleri ve daha az iletişim sorunları yaşadıkları gösterilmiştir.²²⁻²⁵

Çalışmamızda cinsiyet ile İBÖ toplam puanı ve üç alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında, kadın öğrencilerin davranışsal iletişim becerileri puan ortalaması erkeklere göre yüksek olup, kadın cinsiyetinde olanların davranışsal puan ortalamalarının yüksek olması onların konuşma ve dinleme becerilerini daha etkin kullanabildiklerini göstermektedir. Literatürdeki diğer birçok çalışmada ise; kızların puan ortalaması erkeklere oranla daha yüksek bulunmuş olup cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmış ve dolayısıyla cinsiyet değişkeni ile ilgili bir genelleme yapmak doğru olmayacaktır (p>0.05).^{18,26-36}

Öğrencilerin yaşadıkları yere göre İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında puan ortalamaları arasında anlamlı fark olmadığı saptanmıştır (p>0.05). Bu çalışmaya benzer şekilde

Bingöl ve Demir'in³⁴ Amasya Sağlık Bilimleri Yüksekokulu öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada öğrencilerin yaşadıkları yere göre İBÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Öğrencilerin gelir düzeylerine göre; İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır (p>0.05). Yapılan çalışmalara bakıldığında bu çalışma bulgularını destekler nitelikte çalışmalar bulunmaktadır.^{32,34,37} Bu çalışmalarda da gelir düzeyi ile İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel bir anlamlılık bulunmamıştır. Bu çalışmanın aksine Görür³⁸ ve Saygıdeğer'in³⁹ lise öğrencileri üzerinde iletişim becerilerinin bazı değişkenler ve özellikle kişilik özelliklerine göre değerlendirildiği çalışmalarında ise sosyoekonomik düzey ile iletişim becerisi düzeyi arasında anlamlı ilişki olduğu ifade edilmektedir. Gelir düzeyindeki artışa paralel iletişim beceri düzeyinde de artma olması beklenebilirdi. Çünkü yeterli gelirin verebileceği özgüven, rahatlık ve alım gücü bireyin daha kolay iletişime geçmesinde ve sürdürmesinde etkili olabilir. Ancak araştırma sonucu bu yargı ile örtüşmemiş, iletişim becerisi düzeyinin ailenin gelir düzeyi ile ilişkili olmadığı sonucunu vermiştir.

Öğrencilerin aile tipine göre İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında, toplam İBÖ puan ortalamaları ve duygusal iletişim becerileri alt boyut puan ortalamaları arasında

anlamli bir fark bulunmazken ($p>0.05$), çekirdek aileye sahip olanların zihinsel ve davranışsal iletişim becerileri puan ortalamalarının diğerlerine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çalışmamızın aksine Özdemir'in¹⁸ çalışmasında geniş aileye sahip öğrencilerin hem davranışsal hem de duygusal iletişim becerileri puan ortalamaları çekirdek ve parçalanmış ailesi olanlara göre yüksek bulunmuştur. Bingöl ve Demir'in³⁴ çalışmasında ise aile yapısı ile öğrencilerin İBÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Öğrencilerin kardeş sayısına göre İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Bu çalışmaya benzer şekilde Bingöl ve Demir'in³⁴ çalışmasında da kardeş sayısı ile İBÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Bu çalışma bulgularının aksine Özdemir'in¹⁸ çalışmasında ailede iki kardeşi olan öğrencilerin zihinsel, duygusal ve davranışsal iletişim becerileri puan ortalamalarının daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Annelerin eğitim düzeyleri ile İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmazken ($p>0.05$), okuryazar olan babaları olan öğrencilerin İBÖ puanı yüksek olduğu saptanmıştır. Ancak, iletişim becerilerinin anne ve babanın eğitim düzeyinden olumlu etkilendiğini gösteren çalışmalar olmasına karşın iletişim becerisinin anne ve babanın eğitim düzeyi ile ilişkisi olmadığını belirten çalışmalar da vardır.^{32,39-41}

Öğrencilerin sosyal etkinliklere katılma durumu ile İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlılık saptanmamış olup, bizim bulgularımızın tersine yapılan birçok çalışmada sosyal etkinliklere katılan öğrencilerin iletişim becerilerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.^{18,33,42,43} Literatürde, herhangi bir enstrüman çalma, sinema, tiyatro, halk oyunları, yüzme, satranç, basketbol, futbol gibi çeşitli sosyal aktivitelerin stresten uzaklaşmayı sağladığı, aynı zamanda iletişimi de geliştirdiği vurgulanmaktadır.³¹

Öğrencilerin çalışma durumu ile İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları

karşılaştırıldığında puan ortalamaları arasında anlamlı fark olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$). Bu çalışmaya benzer şekilde Özdemir'in çalışmasında da çalışma durumu ile iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.¹⁸

Öğrencilerin iletişim ile ilgili eğitim alma durumu ile İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında; iletişim ile ilgili teorik eğitim alanların davranışsal iletişim becerileri puan ortalamasının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu çalışmaya benzer şekilde Bennett ve Lyons'⁴⁴ ile Hannah ve ark.'nın⁴⁵ çalışmalarında da; üniversitedeki eğitimleri sırasında aldıkları iletişim becerileri eğitim modüllerinin mesleğe başladıklarında hastayla olan iletişimleri üzerinde oldukça etkili olduklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin okudukları bölüm ile İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında; sadece odyoloji bölümünde okuyan öğrencilerin davranışsal iletişim becerileri puan ortalamalarının diğer bölümlere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Tepeköylü ve ark.³² ile Erigüç ve ark.'nın⁴⁶ çalışmalarında ise öğrencilerin okudukları bölümlere göre iletişim becerileri düzeyi arasında istatistiksel anlamlı fark bulunmadığı saptanmıştır.

Çalışmamızda öğrencilerin sınıf düzeylerine göre İBÖ ve üç alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$). Çalışmamıza benzer olarak Erigüç ve ark.⁴⁶, Dilekman ve ark.³⁵, Yılmaz³⁶ tarafından yapılan araştırmalarda da öğrencilerin sınıf seviyelerine göre İB düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Fakat Başar'ın çalışmasında öğrencileri sınıf düzeyi arttıkça iletişim becerilerinin arttığı bulunmuştur.⁴⁷ Gölönü ve Karci'nin⁴⁸, lise öğrencilerinin iletişim becerilerini değerlendirmeye yönelik çalışmasında sınıf düzeyi arttıkça duygusal iletişim becerilerinin daha yüksek olduğunu bulmuştur ($p<0.05$). Mete ve Gerçek hemşire öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça iletişimin önemli bir ögesi olan empatik becerilerinin de arttığını ifade etmiştir.⁴⁹ Cevahir ve ark.⁵⁰ çalışmasında sınıf düzeyi arttıkça ebelik öğrencilerinin empatik

becerilerinin arttığını, en yüksek 1. ve 4. sınıfta olduğunu belirlemişlerdir. Özdemir¹⁸ çalışmasında ise 1. sınıf öğrencilerinin zihinsel iletişim becerilerinin diğer sınıflarda öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak literatür çalışmaları ve çalışmamızı değerlendirdiğimizde öğrenim görülen sınıfla iletişim becerileri arasındaki ilişkide bir genelleme yapamayız.

Sonuç ve öneriler

Araştırma sonucunda öğrencilerin iletişim becerileri ölçeği puan ortalamasının orta düzeyde saptanmış olması sevindirici olmasına karşın öğrencilerin iletişim becerisi düzeyinin, sınıf düzeyine paralel artış göstermemesi olumsuz olarak yorumlanabilir.

Bu sonuçlar doğrultusunda eğitimin öğrencilerin eğitim öğretim ders müfredatının iletişim becerileri açısından yeniden gözden geçirilmesi ve iletişim becerilerini artıracak derslere daha fazla yer verilmesi gerekliliği kanısını uyandırmaktadır. Tüm bölümler için iletişim becerilerinin çok önem taşıdığı düşünülecek olursa, bu düzenlemenin her bölüm için ayrımaksızın yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Sosyal faaliyetlere katılımın oldukça az olması dikkat çekici olup, üniversite kapsamında farklı bölümlerin bir araya gelmesini sağlayacak sosyal ve kültürel faaliyetlerin artırılması, öğrencilerin sosyal ve kültürel etkinliklere katılımının desteklenmesi önerilebilir. İletişim becerileri yaşamın her alanında önemli olup, yükseköğrenim gören ve özellikle sağlık alanında eğitim gören ve bu alanda mesleğini icra edecek gençlerimizin iletişim becerileri ve hangi faktörlerin etkili olduğu yönünden değerlendirilmesinin alana büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Evrenin sadece %55.1'ine ulaşılması ve çalışmanın sadece bir üniversitede yapılmış olması araştırmanın sınırlılıklarındandır.

Kaynaklar

1. Özcan, A. Hemşire hasta ilişkisi ve iletişim, İzmir: Saray Tıp Kitapevleri; 2006.
2. Türk Dil Kurumu 2015. Erişim adresi: www.tdk.gov.tr Erş. Tarihi:14.03.2015
3. Birol, L. Hemşirelik Süreci. (8.Baskı, say 36-37). İzmir: Etki Matbaacılık, 2007.
4. Velioğlu P., Pektekin Ç., Şanlı T. Hemşirelikte Kişilerarası İlişkiler. İçinde Geylan R.(Ed). Eskişehir; T.C. Anadolu Ü. Yayınları, 48-84, 1993.
5. Olgun N., Aslan FE., Kuşuoğlu S.Y. Acil Bakımda İletişim. İstanbul: Yüce Yayım, 1998.
6. Craven RF, Hirnle, CJ. Fundamentals of Nursing Human Health and Function. (3 Ed.), Philadelphia:LippincottCo, 1296, 2000.
7. Buzlu S., Küçük L. İletişim ve İletişim Becerileri. Sağlık Kurumlarında İletişim İstanbul; İstanbul Üniversitesi Sürekli Tıp Eğitimi Komisyonu, 2006.
8. Roper N., Logan W., Tierney AJ. The Elements of Nursing. (4.Ed). Edinburg, Churhill Livingstone; 103, 1996.
9. Potter P., Perry AG. Fundamentals of Nursing. (6.Ed). St. Louis; Mosby Year Book Inc.; 340, 2009.
10. Zıllıoğlu M. İletişim Nedir? (2.Baskı). İstanbul: Umut Mat.; 10-12, 2003.
11. Ergin A., Birol C. Eğitimde İletişim. Ankara: Anı Yayıncılık;57-81, 2005.
12. Toy S. Mühendislik ve Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin İletişim Becerileri Açısından Karşılaştırılması ve İletişim Becerileriyle Bazı Değişkenler Arasındaki İlişkiler. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji, Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
13. Babadağlı B, Ekiz Erim S, Erdoğan S. Hekim ve hemşirelerin hastayla iletişim becerilerinin değerlendirilmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2006;1:52-69.
14. Özçakır A. Tıp eğitiminde iletişim ve klinik beceriler dersi verilmeli mi?

- İntörn öğrenci görüşleri. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi* 2002;22:185-189.
15. Kuzu A. "Hemşirelik Öğrencilerinin Duygusal Zeka ve İletişim Becerilerin Eşdeğer Öğrenim Gören Öğrencilerle Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi" Düzce Ü., Sağlık Bilimleri Enstitüsü. (Yayımlanmamış YL Tezi), Düzce, (2008).
 16. Balcı S., Yılmaz M. İyimserlik Ölçeğinin Geliştirilmesi; Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2002;14: 54-60.
 17. Ersanlı K. ve Balcı S. İletişim Becerileri Envanterinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 1998;2 (10):7-12
 18. Özdemir G. Ebelik ve Hemşirelik Öğrencilerinin İletişim Becerileri ve Yaşam Yönelimlerinin Stresle Baş etme Tutumları Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2011.
 19. Korkut F. İletişim becerilerini değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1996;2(7):18-23.
 20. Tutuk A., Al D., Doğan S. Hemşirelik öğrencilerinin iletişim becerisi ve empati düzeylerinin belirlenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2002; 6(2), 36-41.
 21. Arifoğlu B., Razi G.S. Birinci sınıf hemşirelik öğrencilerinin empatik becerileri ve iletişim becerileriyle iletişim yönetimi dersi akademik başarı puanı arasındaki ilişki. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi* 2011;4(1),7-11.
 22. Carver CS., Scheier MF. On the power of positive thinking: the benefits of being optimistic. *American Psychological Society* 1993;1(2):26-38.
 23. Şahin, B. Hemşirelik Öğrencilerinin Kendini Anlatma ve Stresle Baş etme İlişkilerinin Belirlenmesi. Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı Psikiyatri Hemşireliği, İstanbul, 2007.
 24. Yeşilyaprak, B. Üniversite öğrencilerinin psikolojik sorunları. *Türk Psikoloji Dergisi* 1986;20: 80-85.
 25. Bilgin M. Üniversite öğrencilerinin sorunları ile değerleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2000;2:18-25.
 26. Keskin D. Hemşirelik Yüksekokulu 1. Sınıf Öğrencilerinin Duygusal Zekâ Düzeyleri ile Empati Becerileri Arasındaki İlişki. İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
 27. Korkut F. Yetişkinlere yönelik iletişim becerileri eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Dergisi* 2005; 28, 143-149.
 28. Altıntaş G. Liseli gençlerin kişilerarası iletişim becerileri ile akılcı olmayan inançları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
 29. Pehlivan KB. Öğretmen adaylarının iletişim becerisi algıları üzerine bir çalışma. *İlköğretim-online* 2005; 4(2): 17-23.
 30. Özerbaş MA., Bulut M., Usta E. Öğretmen adaylarının algıladıkları iletişim becerilerinin incelenmesi, *K.E.F.A.T*, 2007; 8(1):123-125.
 31. Kılıçgil E., Bilir P., Özdiñç Ö., Erođlu K., Erođlu B. İki farklı üniversitenin beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin iletişim becerilerinin değerlendirilmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 2009; 7(1):17-24.
 32. Tepeköylü Ö., Soytürk M., Çamlıyer H. Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerisi Algılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 2009;7(3):115-124.
 33. Baykan Z., Naçar M. Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dönem 1

- Öğrencilerinin İletişim Becerileri Konusundaki Algılamaları. *Erciyes Tıp Dergisi* 2008; 30(4):259-265.
34. Bingöl G., Demir A. Amasya Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri. *Göztepe Tıp Dergisi* 2011;26(4):152-159.
35. Dilekman M., Başçı Z. ve Bektaş F. Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin İletişim Becerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2008; 12(2):223-231.
36. Yılmaz B. Üniversite Öğrencilerinin Kişilerarası İletişim Becerileri ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2007.
37. Köker S., Evrengöl A., Canat S. Ergenlerin ana babaları ile iletişimlerini algılama düzeyleri. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi* 2005;1:75-78.
38. Görür D. Lise Öğrencilerinin İletişim Becerilerini Değerlendirmelerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YL Tezi, Adana, 2001.
39. Saygıdeğer A. Benlik saygısı düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin bazı kişisel özelliklerine göre iletişim becerilerine ilişkin algılarının incelenmesi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2004.
40. Ekinci Ö. Öğretmen adaylarının empatik ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2009.
41. Çetin C. İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeylerinin ana baba tutumları ve özsaygı ile ilişkisi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
42. Karahan F., Sardoğan ME., Özkamalı E., Dicle AN. Üniversite 1.sınıf öğrencilerinin üniversiteye uyum düzeylerinin sosyokültürel etkinlikler açısından incelenmesi, 2005. Erişim Tarihi;11.03.2015
ebad.jesr.com/images/MAKALE-ARSIV
43. Fişne M. Fiziksel aktivitelere katılım düzeyinin, üniversite öğrencilerinin akademik başarıları, iletişim becerileri, yaşam tatminleri üzerine etkisi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2009.
44. Benett K. and Lyons Z. Communication skills in Medical Education: An Integrated Approach *Education Research and Perspectives* 2011;38:2.
45. Hannah A., Millichamp CJ. and Ayers KMS. A Communication Skills Course for Undergraduate Dental Students. *Journal of Dental Education*; 68(9):970-977. İletişim Becerileri: Harran Üniversitesi Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 2004.
46. Erigüç G., Şener T., Eriş H. İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi: Bir Meslek Yüksekokulu Öğrencileri Örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 2013;16(1):44-65.
47. Başar, G. Hemşirelerde ve Hemşirelik Öğrencilerinde Problem Çözme ve İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi. Yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Bilim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2011.
48. Gölönü S., Karcı Y. İletişim Meslek Lisesi Öğrencilerinin İletişim Beceri Düzeylerinin İncelenmesi (Ankara İl Örneği). *İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi* 2010;31:123-140.
49. Mete S., Gerçek E. PDO Yöntemiyle Eğitime Göre Hemşirelik Öğrencilerinin Empatik Eğilim ve Becerilerinin İncelenmesi. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2005; 9(2): 11-17
50. Cevahir R., Çınar N., Sözeri C., Şahin S., Kuşuoğlu S. Ebelik Öğrencilerinin Devam Ettikleri Sınıflara Göre Empatik Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2008;7(3):6-7.